

درمان اختلال وسواسی جبری
در افراد مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم
راهنمای درمانگران جهت انطباق درمان شناختی رفتاری

فهرست

۷	تقدیر و تشکر
۹	درباره این کتاب
۱۳	فصل ۱: مقدمه‌ای بر اوتیسم و انطباق درمان شناختی‌رفتاری
۲۶	فصل ۲: ارزیابی علائم اختلال وسوسی‌جبری در اوتیسم
۴۱	فصل ۳: مرحله اول درمان شناختی‌رفتاری: ساختار و مؤلفه‌های اصلی درمان
۵۸	فصل ۴: مرحله دوم درمان شناختی‌رفتاری: شناخت اضطراب و درجه‌بندی شدت آن
۸۰	فصل ۵: مرحله سوم درمان شناختی‌رفتاری: مواجهه‌سازی و جلوگیری از پاسخ
۱۰۲	فصل ۶: مرحله چهارم درمان شناختی‌رفتاری: پیشگیری از عود
۱۱۳	منابع و مأخذ
۱۱۷	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۱۱۹	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

فصل ۱

مقدمه‌ای بر اوتیسم و انطباق

درمان شناختی رفتاری

کلیات فصل

- مقدمه‌ای بر اوتیسم
- «اختلال طیف اوتیسم» به چه چیزی گفته می‌شود؟
- انطباق درمان‌های گفتگو محور برای افراد مبتلا به اوتیسم
- تغییرات انطباقی مختص به درمان شناختی رفتاری

مقدمه‌ای بر اوتیسم

اختلال طیف اوتیسم (ASD) یک برجسب تشخیصی برای نوعی اختلال عصب‌رشدی است که با نقص جدی در کیفیت ارتباط اجتماعی و همچنین الگویی از رفتارها، عالیق و فعالیت‌های محدود یا تکراری مشخص می‌شود. ممکن است این اختلال بر دامنه وسیعی از عملکردهای ذهنی افراد تأثیر بگذارد و علاوه براین، تقریباً در ۵۰ درصد از موارد با ناتوانی ذهنی همراه باشد.

به طور معمول در اختلال طیف اوتیسم، توانایی درک و استفاده از جنبه‌های ظریف ارتباطات اعم از کلامی و غیرکلامی تحت تأثیر قرار می‌گیرد که این امر موجب دشواری در تعاملات اجتماعی به خصوص در رویدادهای جمعی یا غیر رسمی می‌شود.

علاوه بر این، تمرکز افراد مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم بر فعالیت‌ها و عالیق خاص یا گرایش آنها به امور تکراری، مشخص و یکنواخت می‌تواند به این معنا باشد که این افراد هنگام مواجهه با درخواست‌های متعدد و گاهًا مبهم در تعاملات اجتماعی، آموزشی و کاری با دشواری مواجه می‌شوند. همچنین ممکن است این افراد عالیق و فعالیت‌هایی داشته باشند که آن را به شکلی غیر معمول و افراطی دنبال می‌کنند.

اختلالات طیف اوتیسم، اختلالاتی ناهمگن هستند که می‌توانند زندگی افراد را در حوزه‌های متعدد و با درجات متفاوت تحت تأثیر قرار دهند، بنابراین ممکن است این افراد برحسب سهولت در برقراری ارتباط کلامی و همچنین میزان گرایش به انجام رفتارهای تکراری و مشخص، تمایل به حضور در موقعیت‌های اجتماعی، تمرکز بر علائق و درک هیجانات با یکدیگر تفاوت داشته باشند.

خصوصیات اصلی و بالینی اختلالات طیف اوتیسم در تحقیقات روان‌شنختی و مبانی نظری بسیاری شرح داده شده است. مطالعات در این زمینه حاکی از آن است که دشواری در استنباط یا درک حالت‌های ذهنی دیگران (نظریه ذهن)، دشواری در داشتن دید کلی به امور (انسجام مرکزی)، دشواری در تشخیص احساسات و اختلال در عملکردهای اجرایی (مهارت‌های فکری پیچیده‌تر نظری برنامه‌ریزی یا انعطاف‌پذیری) به احتمال زیاد مرتبط‌ترین مکانیزم‌های واسطه‌ای کلامی در مداخلات روان‌شنختی محسوب می‌شوند. همچنین ممکن است میان توانایی‌های ذهنی و مهارت‌های عملی زندگی این افراد گستینگی وجود داشته باشد.

هر موقعیت درمانی در اصل یک موقعیت اجتماعی و بین فردی با انتظارات نامشخص به شما می‌آید. درمان شامل ملاقات با فردی جدید در محیطی ناآشنا است. به همین دلیل، حضور در جلسه درمان می‌تواند برای اکثر افراد به خصوص افراد مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم اضطراب‌برانگیز باشد. وظیفه اصلی شما به عنوان درمانگر، ایجاد چارچوبی مشخص برای درمان است تا از این طریق، با همکاری مراجع بتوانید از اصول و فنون روان‌شنختی برای حل مشکل مطرح شده بهره ببرید. برای دستیابی به این هدف و استفاده هرچه بهتر از فرصت مهیا شده برای مداخله روان‌شنختی، کاهش برخی انتظارات درمانی که می‌تواند برای مراجع دشوار باشد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در ادامه نظرات و پیشنهاداتی در این زمینه ارائه می‌شود.

در پایان این فصل، در جدول ۱-۱ نکاتی اجمالی در زمینه انطباق سیک درمانی تان در کار با افراد مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم ارائه شده است. همچنین، ما در طول کتاب به جزئیات بیشتری اشاره خواهیم کرد.

اختلالات طیف اوتیسم «به چه چیزی گفته می‌شوند؟

تا سال ۲۰۱۳ برقسپ‌های تشخیصی نظری سندرم آسپرگر، اوتیسم، اوتیسم با عملکرد بالا، اوتیسم نامشخص و اختلال رشدی فراگیر و... رایج بود، اما مطالعات شیوع‌شناسی و ژنتیک، بعدها نشان دادند که میان این برقسپ‌ها تمایز چندانی وجود ندارد و علائم و سیر آنها بیش از آن چیزی که قبلًا تصور می‌شد مشترک است. در نتیجه یک برقسپ تشخیصی جامع با عنوان اختلالات طیف اوتیسم طبق ویرایش پنجم راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی (DSM-5) در بسیاری از کلینیک‌ها رواج یافت (انجمان روان‌پژوهشکی آمریکا، ۲۰۱۳). البته ممکن است درگذشته افراد برقسپ‌های تشخیصی

متفاوتی دریافت کرده باشند و همچنان ترجیح دهنده از آن برچسب استفاده کنند. علاوه بر این، دیدگاه‌ها و عقاید متفاوتی برای رسیدن به یک برچسب تشخیصی قابل قبول وجود دارد (کنی و همکاران ۲۰۱۶). برخی از اعضای انجمن اوتیسم نارضایتی خود را از به کارگیری کلمه «اختلال» و اشاره به وجود مشکلی که نیاز به اصلاح دارد اعلام کرده‌اند. مدافعین حقوق «افراد مبتلا به ناتوانی‌های جسمی» معتقدند بهتر است به اوتیسم به چشم یک تفاوت نگاه کرد و باید آن را در کنار سایر تفاوت‌های فردی پذیرفت. این طیف فقط به افرادی که تشخیص بالینی می‌گیرند محدود نمی‌شود و تحقیقات بسیاری حاکی از آن است که ویژگی‌های اختلال اوتیسم در جمعیت غیر بالینی نیز وجود دارد.

ذکر این نکته ضروریست که واژه‌ای که (در صورت لزوم) برای اشاره به اختلالات طیف اوتیسم مراجع استفاده می‌کنند می‌تواند روی اتحاد درمانی شما تأثیر بگذارد. اگر برای توصیف اختلال مراجع از برچسب یا کلماتی استفاده کنید که مراجع را ناراحت کند، ممکن است او به حسن نیت شما به عنوان یک روان‌درمانگر شک کند. از این‌رو بهتر است در شروع فرایند درمان، از هر فرصتی برای پرسیدن نظر مراجع استفاده کنید و از او بپرسید که چه عبارتی را برای تعریف و نام‌گذاری اختلالات طیف اوتیسم ترجیح می‌دهد. همچنین از او سؤال کنید که این اختلال چه تأثیری روی زندگی وی داشته است، چرا که برخی افراد با تشخیصی که دریافت کرده‌اند موافق نیستند و خود را مبتلا به اوتیسم نمی‌دانند.

در این کتاب از دو اصطلاح «اویسم» و «افراد مبتلا به اویسم» به جای یکدیگر استفاده می‌شود. برای مثال، از همان ابتدا می‌توانید از مراجع خود سؤال کنید:

«چجوری به اویسم اشاره می‌کنی؟ ترجیح می‌دی برای توصیف‌ش از چه کلماتی استفاده کنیم؟»

«به عنوان درمانگر特 لازمه درباره تأثیر اویسم (یا هر برچسب دلخواهی) روی شما چی بدونم؟»

از مراجع تان بپرسید چه نوع ارتباطی را ترجیح می‌دهد:

«الآن نحوه تعامل ما چطوره؟ آیا من کلمات مناسبی به کار می‌برم، با سرعت مناسبی صحبت می‌کنم

و همه موارد رو به طور قابل درکی توضیح می‌دم؟ چیزی هست که فهمش برات سخت باشه؟

رفتار من با رفتار افرادی که درکشون می‌کنی و باهشون رابطه خوبی داری چه فرقی می‌کنه؟»

گاهی اوقات تنظیم یک قرارداد ارتباطی می‌تواند کارآمد باشد. در این زمینه، می‌توانید برای مراجع خود

توضیح دهید که ممکن است برخی اوقات مجبور به قطع صحبت او شوید تا از این طریق جریان

گنگتوگ را در راستای اهداف جلسه حفظ کنید. برای مثال می‌توانید بگویید:

«از اونجایی که زمان جلسات‌مون محدوده، سعی می‌کنم که تا جای ممکن صحبت در مورد هیچ

موضوعی را از قلم نندازیم. به همین خاطر ممکنه گاهی ناچار به قطع صحبت شما بشم تا بتونیم درباره موضوعات مهم جلسه صحبت کنیم. این کار به معنی جذاب نبودن صحبت شما نیست، بلکه برای تمرکز بیشتر روی مسائلی که می‌توانه به بهبود اختلال وسوسی جبری شما کمک کند.»

یا:

«شنیدن حرفات در مورد فعالیت‌هایی که از انجامشون لذت می‌بری و بهشون علاقه داری یا مشکلات غیرمرتبه با اختلال وسوسی جبری است که هر هفته باهشون کلنجر می‌ری خیلی مهم، ولی باید مطمئن بشیم که هر هفته زمان کافی برای کار کردن روی اختلال وسوسی جبری است داریم. امیدوارم بتوزیم ده دقیقه اول (یا آخر) هر جلسه رو به مرور اتفاقاتی کلی این هفته اختصاص بدم و بعد سراغ مسائل مربوط به اختلال وسوسی جبری برمی‌بریم.»

علایق و عادت‌ها:

«امروز قبل از اومدن به اینجا کجبور بودی کاری انجام بدی؟»

«عادت خاصی داری که زمان زیادی از روز رو صرف انجامش می‌کنی؟»

«به غیر از مواردی که به اختلال وسوسی جبریت مربوط می‌شون، کارهای خاصی وجود دارن که اگه بتونی هر روز انجام بدی، اذیت بشی؟ کاری وجود داره که باید اونو به روش خاصی انجام بدی؟»

«چیزی هست که بهش خیلی علاقه داشته باشی و خیلی بهش فکر کنی، بخوای دریارش یادگیری یا انجامش بدی؟»

مسائل مربوط به زندگی روزمره و یا سایر مشکلات:

«مطلع شدن من از کارایی که باید برای مراقبت از خودت انجام بدی مثل شستشو، لباس پوشیدن، خرید مواد غذایی، پخت و پز، پرداخت قبوض، نظافت محل زندگی و انجام کارهای خونه می‌توانه سودمند باشه. انجام این جور کارها برای خیلی سخته. شما هم تو انجام هر کدام از این کارها مشکل داری؟ برای انجام وظایف روزمره زندگیت از کسی کمک می‌گیری؟»

«مسائل مهم دیگه‌ای وجود داره که برای جلسات درمانی مون مفیاده و بخوای ازش خبر داشته باشم؟»

در صورت صلاح‌دید می‌توانید از کاربرگ «باید در مورد اوتیسم شما چه چیزهایی را بدانم؟» استفاده کنید.

کاربرگ: چه چیزهایی را باید در مورد اوتیسم شما بدانم؟

آیا در ارتباطات خود انتظارات یا نیازهای خاصی دارید؟	ارتباطات
<p>چه چیزی را باید در مورد برقراری ارتباط با شما بدانم؟</p> <hr/> <hr/> <hr/>	
مثال‌ها:	
☐ معمولاً هر چیزی را زیادی جدی می‌گیرم، بنابراین نباید زیادی مبهم ^۱ صحبت کنید. ☐ دوست ندارم افراد از یک سری کلمات خاص استفاده کنند. ☐ در ک شوخی برای من دشوار است، بنابراین لطفاً با من شوخی نکنید.	
آیا عادت‌های خاصی دارید که برای شما مهم هستند؟	عادت‌ها
<p>دانستن چه چیزهایی مفید است؟</p> <hr/> <hr/> <hr/>	
مثال‌ها:	
☐ علاقه بسیار زیادی به سریال «دکتر هو ^۲ » دارم، برای همین بخش مهمی از زندگی من شده است. ☐ ممکن است در مورد علایق خود صحبت کنم. همچنین، تعدادی برنامه‌ها و رویداد هست که به‌هیچ عنوان نمی‌خواهم آنها را از دست بدهم، بنابراین بهتر است افرادی که با من کار می‌کنند از این موضوع آگاه باشند. ☐ عادات‌هایی دارم که باید هر روز صبح انجام بدهم، بنابراین نمی‌توانم تا قبل از ساعت ۱۰ صبح با کسی قرار ملاقات بگذارم.	
آیا انجام برخی فعالیت‌های روزانه برای شما دشوار است؟	زندگی روزمره
<p>دانستن چه چیزی مفید است؟</p> <hr/> <hr/> <hr/>	
مثال‌ها:	
☐ از بودن در مکان‌های شلوغ متنفرم. ☐ معاشرت برایم اضطراب‌برانگیز است. ☐ من از نور مهتابی خوشم نمی‌آید.	

۱. توضیحات مترجم: گنگ و سریسته

انطباق درمان‌های گفتگو محور برای افراد مبتلا به اوتیسم

برخی از تغییرات انطباقی موجود در این کتاب برگرفته از ویژگی‌های اصلی اختلال اوتیسم است که فارغ از هرگونه جهت‌گیری نظری، در تمام درمان‌های گفتگو محور قابل استفاده می‌باشد. اما برخی دیگر از این تغییرات نظری تغییر در محتوا، ساختار و اجرای درمان، تنها مختص درمان شناختی رفتاری است.

ارتباطات مشترک

رسیدن به درکی مشترک از مشکل مراجع و راه حل‌های احتمالی آن امری ضروری است. توصیه می‌شود قبل از هرگونه تلاشی برای تشخیص نحوه تعامل و تفکر مراجع پیرامون احساسات و مشکلات مربوط به اختلال وسوسی جبری، ابتدا از سبک کلی تعاملات او با دیگران اطلاعات کافی به دست آورید. آنگاه با برقراری رابطه درمانی مناسب، اختلال وسوسی جبری او را بررسی و اطلاعات لازم را در این زمینه کسب کنید.

شاید مجبور شوید سبک ارتباط کلامی خود را با مراجع همانگ کند. در نظر داشته باشید که استفاده از سؤالات باز پاسخ ممکن است نه تنها پاسخ دقیقی در پی نداشته باشد، بلکه جریان گفتگو را نیز با ابهام مواجه سازد. از این‌رو شاید استفاده از سؤالات باز پاسخ نظری «کشف هدایت شده» یا «گفتگوی سقراطی» برای هدایت مکالمه چندان کارآمد نباشد.

در جریان ارزیابی مراجع، به منظور کسب اطلاعات مورد نیاز جهت ارزیابی و فرمولبندی مشکل، شاید به ناچار مجبور شوید سؤالات زیادی بپرسید. سعی کنید صبور باشید، سؤال خود را بپرسید و تا وقتی پاسخ آن را دریافت نکرده‌اید سؤال بعدی را مطرح نکنید. اگر پاسخ را بلافضله دریافت نکردید، منتظر بمانید، زیرا به احتمال زیاد مراجع در حال فکر کردن به سؤال شما و آماده کردن پاسخ است. در نظر داشته باشید که پردازش اطلاعات و بالطبع، پاسخگویی به سؤالات می‌تواند در افراد مبتلا به اوتیسم کنتر از دیگران صورت گیرد. از این‌رو، اگر سؤال بعدی را بلافضله مطرح کنید، ممکن است به مراجع فشار آورید و منجر به تاخیر در پاسخگویی او شوید.

اگر مراجع به سؤالات شما به‌طور سربسته یا بله/خیر پاسخ داد، سعی کنید برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز خود از سؤالات کوتاه‌پاسخ یا بسته‌پاسخ استفاده کنید. به‌طور مثال: «میل به شیستان دستات توی خونه بیشتره یا وقتی سر کار هستنی؟». در مواقعي که مراجع ترجیح می‌دهد به‌جای پاسخ شفاهی به جواب مورد نظر اشاره کند، استفاده از محتوای دیداری می‌تواند مفید باشد.

ممکن است در مراحل اولیه درمان، بیشتر در مورد مشکلات و رویدادها بیرونی صحبت شود و از حالت‌های هیجانی صحبت کمتری به میان آید. همچنین، این احتمال وجود دارد که منظور اصلی مراجع را درک نکنید و گفته‌های او را اشتباه متوجه شوید. از این‌رو بهتر است از مراجع سؤال بپرسید

و از او بخواهید حرف‌هایش را خلاصه کند تا اطمینان حاصل کنید که به خوبی متوجه صحبت‌های او شده‌اید.

ممکن است مراجع برای توصیف حالت‌های هیجانی از زبان خاص خودش استفاده کند. شاید اصطلاح «اضطراب» برایش ناماؤس باشد و برای مثال، جهت توصیف اضطراب خود بگوید: «قلبم می‌خواهد از دهنم بزنه بپرون». یا ممکن است از کلمه‌ای که بیانگر حالت هیجانی کاملاً متفاوتی است برای توصیف حالات خود استفاده کند (برای مثال بگوید: «عصبانی» یا «خشمنگین» است). به همین جهت، شما و مراجع باید برای توصیف دقیق حالت‌های هیجانی از راهبردهای ارتباطی و کلمات مشترکی استفاده کنید که برای هر دوی شما معانی یکسانی دارد. جهت دستیابی به این هدف، بهتر است از اصطلاحات خود مراجع استفاده کنید. در صورت لزوم یا تمایل مراجع، می‌توانید جهت توصیف این حالت‌ها از محتوای دیداری کمک بگیرید.

تا حد امکان از به کارگیری زبان انتزاعی یا استعاره خودداری کنید، چرا که این کار می‌تواند منجر به تفسیر تحت‌الفظی و در نتیجه کژفهمی مراجع شود. برای مثال: درمانگر: «سلام هارولد. انگار امروز روی ابرها سیر می‌کنی». هارولد: «نه، من همیشه روی زمینم. مگه اینکه توی هوابیما باشم، مگه نه؟ اصلاً نمی‌فهمم چرا دیگران این رو می‌گن.»

از سوی دیگر، بهتر است سبک ارتباط غیر کلامی خود را با مراجع هماهنگ کنید. ممکن است برقراری تماس چشمی برای مراجع آزار دهنده باشد. علاوه بر این، نشستن رو به روی مراجع و خم شدن به جلو یا استفاده از زبان بدن برای انتقال احساس همدلی و تسهیل مشارکت مراجع ممکن است او را دستپاچه کند. همچنین، تغییرات جزئی در حالت چهره ممکن است باعث سوء‌تعییر مراجع شود و او را به طور کلی به اشتباه بیاندازد. باید توجه داشته باشید که تماس چشمی بیش از حد یا بسیار کم نیز می‌تواند موجب ناراحتی مراجع شود.

بنابراین سعی کنید با حفظ آرامش در زاویه ۹۰ درجه بنشینید و در صورت عدم تماس چشمی مراجع، ارتباط کلامی خود را با او ادامه دهید و سعی کنید حالت چهره‌تان واضح و مثبت باشد. لبخندهای واضح حاکی از توجه مثبت شما به مراجع است و نشان می‌دهد که جلسه درمانی پیشرفت خوبی دارد.

ایجاد رابطه درمانی

برقراری رابطه درمانی مناسب بین درمانگر و مراجع مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم مانند سایر مراجعان نقشی اساسی در مداخله موقتی‌آمیز ایفا می‌کند. با این وجود، ممکن است به دلیل تعاملات

اجتماعی متفاوتی که بخش جدایی ناپذیر اختلال اوتیسم است، ارزیابی میزان اتحاد درمانی شکل گرفته دشوار باشد. پس نامید نشوید و به خصوص در جلسات اول انتظار یک تعامل اجتماعی دو طرفه را نداننده باشید. بازخورد گرفتن از مراجع در پایان هر جلسه می تواند به شما کمک کند تا بهمینهای برای تسهیل تعامل درمانی باید چه کارهایی را به گونه ای دیگر انجام دهید.

ممکن است جلسات اولیه درمان یا جلسات ارزیابی برای مراجعان مبتلا به اوتیسم بیشتر از سایر مراجعان گیج کننده یا اضطراب برانگیز باشد. به طور کلی، درمان یک موقعیت جدید بین فردی محسوب می شود که احتمالاً منجر به تحريك بیشتر ویژگی های اصلی اختلال اوتیسم می شود. شما به عنوان یک درمانگر می توانید با صبوری و ملایمت و همچنین شفاف سازی انتظارات این موقعیت جدید، شرایط را آرام کنید و از اضطراب یا سردرگمی مراجع بکاهید.

ممکن است جلسات اولیه صرفاً به شناخت کلی مراجع، سبک ارتباطی او، تاریخچه شخصی، شبکه حمایتی و همچنین کارهای روزمره او اختصاص داده شود. توصیه می شود زمان بیشتری را صرف برقراری رابطه درمانی کنید. این کار می تواند دو یا سه جلسه به طول بیانجامد.

ممکن است مراجع در انجام تکالیف و پیروی از اصول درمان از خودانگیختگی لازم برخوردار نباشد. در چنین شرایطی، برای تسهیل تعمیم تکالیف درمانی به خارج از جلسه درمان و انجام آن در زندگی روزمره، بهتر است در شیوه درمانی خود رهنمودی تر عمل کرده و از تکالیف درمانی عینی، خاص و قاعده مندتری استفاده کنید. لازم به ذکر است که گوشزد کردن دستور العمل ها و یادآوری مکرر تکالیف به مراجع، به معنای این نیست که شما یا مراجع تان در مسیر نادرستی قرار دارید، بلکه این اقدام با نیازها و شرایط وی سازگار است.

ساختار، زمان بندی و طول جلسات درمان:

ساختارمندی ذاتی درمان شناختی رفتاری اغلب برای کار با افراد مبتلا به اوتیسم بسیار مفید است. مداخلات و جلسات درمان به طور کلی، ساختار ثابت و مشخصی دارد (برای مثال، ارزیابی، فرمول بندی و تعیین اهداف درمانی). این جنبه از درمان شناختی رفتاری از همان ابتدای کار از اهمیت ویژه ای برخوردار است و برای شما و مراجع مفید خواهد بود.

سعی کنید تا حد ممکن روز و ساعت جلسات در طول هفته یکسان و ثابت باشد. این ثبات رویه می تواند به یادآوری بهتر زمان جلسات برای مراجع و همین طور تبدیل آن به یک برنامه هفتگی منظم کمک کند. به یاد داشته باشید که مشکل در عملکردهای اجرایی نظیر سازمان دهی و برنامه ریزی ممکن است در اختلال اوتیسم وجود داشته باشد و به حداقل رساندن هرگونه انتظاری از مراجع در این زمینه می تواند مفید واقع شود.

ممکن است مدت هر جلسه بسته به شرایط افراد، کمی کوتاه تر یا حتی طولانی تر از حد معمول